אֵין נִמְדָּדִין עָמָּהּ להיפדות לפי שווי חמשים לבית כור אלא נפדים לפי שוים, משום שיש להם חשיבות בפני עצמם, ואינם נחשבים כחלק מהשדה. אבל אם עומק הנקעים, או גובה הסלעים היה פָּחוֹת מִכָּאן – מעשרה טפחים, נִמְדָּדִין עָמָּהּ להיפדות בחמשים שקל בסף.

הגמרא סברה שמה שכתוב שנקעים עמוקים עשרה אין נמדדין עמה, בא לומר שהגם שבכל שדה אחוזה אינו יכול לפדותה לחצאין, כאן יכול לפדות את הנקעים לבד אף בלי לפדות את שאר השדה, וגם בא לומר שאינם נפדים אלא לפי שוים, ולא לפי חשבון של בית זרע חומר שעורים. שואלת הגמרא על זה שאינם נפדים אלא בשוים: וְאַמַּאי – מדוע כשפודה אותם לבד נפדים לפי שוים, לְקַדְּשׁוֹ בְּאַנְפֵּי נַפְשַׁיְיהוּ – שיהיו קדושים בפני עצמם, ויהיה דינם לפדותם לפי בית כור שעורים בחמשים שקל.

הגמרא מנסה לבאר את הדין: וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה לומר, שמַבְיָן דְּלָא חָזֵי אותם נקעים בגודל של בֵּית כּוֹר ובתורה כתוב 'חומר' [בית כור] לֹא קָדְשׁוּ להיפדות בשיעור זה אלא לפי שוויים. דוחה הגמרא אפשרות זו: וְהָא תַּנְיָא בברייתא, לענין מה שכתוב בפסוק (ויקרא כז יט) 'וְאִם גָּאֹל יִגְאַל אֶת הַשָּׂדֶה הַמַּקְדִּישׁ אֹתוֹ', ומבררת הברייתא: תיבת 'שָׂדֶה' מַה תַּלְמוּד לוֹמַר, שהיה אפשר לכתוב ואם גאל יגאל המקדיש אותו. ומבארת הברייתא: שלְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שם כז טז) שהשיעור של הפדיון הוא 'זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף', אם כן אֵין לִי ללמוד את אופן הפדיה הזה אֶלָּא כשֶׁהַקְּדִישׁ בָּעֲנָיָן הַזֶּה, דהיינו בית כור שלם, מַנַּיִן לְרַבּוֹת אף אם הקדיש שיעור קטן מזה וכגון לֶתֶךְ – חצי כור, וַחֲצִי לֶתֶךְ, בָּאָה תַּרְקַב – חצי סאה, וַחֲצִי תַּרְקַב, תַּלְמוּד לוֹמַר 'שָׂדֶה' מִכָּל מָקוֹם, שכל גודל של שדה נפדית לפי שיעור של חמשים לבית כור. ואם כן חוזרת שאלת הגמרא מדוע כשפודה את הנקעים בפני עצמם אינו פודה לפי שיעור חמשים לבית כור.

עונה הגמרא: אָמַר רַב עוּקְבָא בַּר חָמָא, מה שאינו פודה נקעים אלו בשיעור זה, הוא משום שֶׁהָבָא לגבי הקדש, בְּנִקָּעִים מְלֵאִים מַיִם עֲמֻקִּינָן, דְּנקעים אלו לַאו בְּנֵי זְרִיעָה נִינְהוּ בהיותם מלאים מים. ומכיון שבתורה כתוב 'זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים', למדים מזה שאם אינו בר זריעה אינו נפדה אלא בשוויו.

הגמרא מביאה סיוע מהמשנה שמדובר בנקעים מלאים מים, שאינם ראויים לזריעה. מוכיחה הגמרא: דַּיְקָא נַמִּי מהמשנה, שמדובר בנקעים שאינם ראויים לזריעה, דְּקָתָנֵי דּוּמְיָא דְּסֶלָעִים – שהרי המשנה הביאה שתי אופנים, סלעים ונקעים, וכשם שאין הסלעים ראויים לזריעה, כמו כן הנקעים אינם ראויים לזריעה. מסיקה הגמרא: שְׁמַע מִינָּהּ – אכן יש ללמוד מדיוק זה שמדובר בנקעים מלאים מים.

הגמרא שבה ומקשה: אִי הָכִי שמכיון שאינם ראויים לזריעה אינם נפדים בשיעור לפי חשבון חמשים לבית כור, אם כן אֲפִילּוּ כשעומק הנקעים היה בשיעור פָּחוֹת מִכָּאן – מעשרה טפחים, נַמִּי נאמר שאינם נמדדין עמה ויפדו לפי שוים, כי גם הם אינם בני זריעה. מתרצת הגמרא: הָנֵיהוּ נקעים פחותים מעשרה, גְּנָאנֵי דְּאַרְעָא מֵיקְרוּ – נקראים ביקועי הקרקע, וכן אותם סלעים הפחותים מעשרה שַׁדְרֵי דְּאַרְעָא מֵיקְרוּ – נקראים בליטות הקרקע, ומכיון שאין להם שם בפני עצמם בטלים הם לשדה אף שאינם ראויים לזריעה, מה שאין כן בגבוהים עשרה טפחים שיש להם חשיבות בפני עצמם, שאינם בטלים לקרקע ונפדים בשוים.

מכח מה שהעמדנו את המשנה של הקדש בנקעים שאינם ראויים לזריעה, מסתפקת הגמרא האם הדין שנאמר במשנתינו שנקעים אינם נמדדין בתוך שיעור הבית כור, הוא דווקא במלאים מים או אפילו שאינם מלאים. מבררת הגמרא: הָכָא – במשנה כאן, מַאי, האם דווקא כשאינם ראויים לזריעה, וכמו לגבי הקדש, או אף אם ראויים לזריעה. מבאר רב פפא: אָמַר רַב פָּפָּא במשנתינו מדובר אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְלֵאִים מַיִם וראויים לזריעה. מַאי טַעְמָא – מדוע באמת אינו מקבלם בתוך שיעור הבית כור הרי הם ראויים לזריעה. לפי שאֵין אָדָם רוֹצֶה בכך שֶׁיִּתֵּן מָעוֹתָיו בְּמָקוֹם אֶחָד – שיתן כסף על מנת לקנות שדה אחת גדולה, וְיִרְאוּ לוֹ כְּשָׁנִים וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת משום הנקעים המפסיקים בה, משום שהטרחה בחרישה וזריעה בשתי שדות מרובה משדה אחת גדולה, ועל כן היה על המוכר לפרש שכלול שם גם נקעים.

רבינא מקשה על רב פפא שהעמיד את המשנה בנקעים שאינם מלאים מים: מַתְקִיף לָהּ רָבִינָא על רב פפא, איך אפשר לומר שמדובר במשנה שראויים לזריעה, וְהָא – והרי המשנה נקטה גם נקעים וגם סלעים, ונקעים דּוּמְיָא דְּסֶלָעִים קָתָנֵי, וממילא נאמר מַה פְּסָלָעִים דְּלַאו בְּנֵי זְרִיעָה נִינְהוּ, אם כן אותו דבר נאמר שאַף הָנֵי נַמִּי – הנקעים הללו מדובר באופן דְּלַאו בְּנֵי זְרִיעָה נִינְהוּ, וקשה על רב פפא שהעמיד את המשנה שהנקעים כן ראויים לזריעה. מתרצת הגמרא: כִּי קָתָנֵי – מה שמדויק מהמשנה שנקעים הם דּוּמְיָא דְּסֶלָעִים, אין הכוונה על האופן שהנקעים עמוקים עשרה טפחים אלא אַפָּחוֹת מִכָּאן – כשהנקעים פחותים מעשרה טפחים, שעל זה נאמר שאף שאינם ראויים לזריעה נמדדין עמה.

שנינו במשנה: (פָּחוֹת מִכָּאן נִמְדָּדִין עָמָּהּ).

הגמרא מבארת שאף שכתוב במשנה שנקעים שפחותים מעשרה טפחים נמדדין עמה, מכל מקום יש אופנים שגם הם אינם נמדדין עמה, כגון אם השטח הכולל של הנקעים הוא יותר מארבעת קבין: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, טָרְשִׂים שֶׁאָמְרוּ – הדין ששנינו במשנה שסלעים או נקעים הפחותים מעשרה טפחים נמדדין עמה, זה רק אם השטח של כולם יחד אינו אלא בֵּית אַרְבַּעַת קַבִּין, משום שבשיעור זה שייך לומר שאין שדה בלי סלעים, ועל כרחו זה מה שקנה, אבל אם הם יותר משיעור זה, אינו מקבלו בתוך שיעור הבית כור, כיון שעד כדי כך אין אדם מוחל.

רב עוקבא נותן שיעור שגם אם כל הטרשים יחד אינם אלא ארבעת קבין, צריך שיהיו מפוזרים בשדה כדי שלא יחשבו כסלע אחד: אָמַר רַב עוּקְבָא בַּר חָמָא, וְהוּא שֶׁמּוּבְלָעִין – אותם ארבעת קבין של סלעים צריך שיהיו מפוזרים לכל הפחות בְּתוך שטח של חֲמִשָּׁה קַבִּין, כיון שאם מפוזרים בתוך שטח של פחות מחמשה קבין הרי הם נחשבין כסלע אחד ואינם בטלים לשדה.

רבי יוחנן חולק, ומצריך שיהיו מפוזרים בשיעור יותר גדול: רַב חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְהוּא שֶׁמּוּבְלָעִין אותם ארבעת קבין בְּרִיבּוּדָהּ שֶׁל שָׂדֶה, שרק אם מפוזרים ברוב השדה אין רואים אותם כסלע אחד, ולא כדברי רב עוקבא שמספיק שמפוזרים בחמשת קבין כדי שלא יחשבו כסלע אחד.

רב חייא מסתפק בכוונת רבי יוחנן באופן שצריך שיהיו הסלעים מפוזרים ברוב השדה: בָּעֵי רַב חִיָּיא בַּר אַבָּא, לפי שיטת רבי יוחנן שסובר שצריך פיזור ברוב השדה [דהיינו בשש עשרה סאה], ודאי שבאופן שמפוזרים באופן שוה בכל סאה רבע קב [דהיינו ששה עשר רבעי קב שהם ארבעת קבין], נחשב פיזור, אולם יש להסתפק באופן שרוּבָּן של הסלעים [דהיינו תשעה רבעי קב מתוך ששה עשר רבעי הקב], אינם מפוזרים על שטח של תשע סאה, אלא מפוזרים הם בְּמַעוּטָהּ של אותם שש עשרה סאה, דהיינו על שטח של שבע סאה. וּמַעוּטָן של אותם ששה עשר קב [דהיינו שבעה רבעי קב], היו מפוזרים בְּרִיבּוּדָהּ, דהיינו שהיו מפוזרים בשטח של תשעה סאה, מַהוּ הדין באופן זה. והספק הוא, האם כיון שפוזרים אותם ארבעת קבין ברוב השדה, מספיק בזה. או שנאמר, שמכיון שרוב אותם ארבעת קבין נמצאים בשטח מועט [של שבעה סאה מתוך ששה עשר], אינם נחשבים מפוזרים. מסקנת הגמרא על ספק זה, תֵּיקוּ – יעמוד הדבר בספק, שלא נפשט.

הגמרא מביאה כמה אופנים שניתן להסתפק בהם שאף שמצד כמות הסלעים והשטח שבו הם מפוזרים, צריך להיות הדין שימדדו עם שטח הבית כור, מכל מקום אם הסלעים עומדים באופן שקשה לחרוש ביניהם, יתכן שלא ימדדו עמה: בָּעֵי רַבִּי יִרְמְיָה, באופן שהסלעים נמצאים בשדה

כְּמוֹ צוּרַת שֵׁיר – טבעת, בצורה עגולה [כזה], מַהוּ, האם נאמר שמכיון שמפוזרים בשטח של רוב השדה נמדדין עמה, או שנאמר שכיון שהסלעים נמצאים בשדה באופן שקשה לחרוש שם, כי באופן הרגיל החרישה נעשית בשדה בצורת שתי וערב [כזה], או בצורה של חצובה, שיכול להרים את המחרישה כשמגיע לסלע ולהמשיך לחרוש, אבל אם הם בצורה עגולה, יותר קשה לחרוש בתוכם, וממילא יחשבו כולם כסלע אחד ולא ימדדו עם השדה.

הגמרא מביאה עוד אופנים שיש להסתפק בהם אם נמדדין בשיעור הבית כור. ממשיכה הגמרא: אם תרצה לפשוט ולומר, שכשהסלעים בצורת עיגול נמדדין עמה כיון שיכול לחרוש בתוכו, עדיין יש להסתפק באופן שהסלעים עשויים כְּשׁוּרָה – שכולם עומדים ישר, מַהוּ, האם אינם נחשבים עמה כיון שהסלעים מפריעים בדרכו, ולא יוכל לחרוש בכל נגד השורה, או שכיון שיכול לחרוש על ידי הדחק נחשבים עמה.

ממשיכה הגמרא: אם תרצה לפשוט ולומר שבעשויים כשורה נמדדין עמה כי יכול בכל זאת לחרוש ביניהם, עדיין יש להסתפק באופן שעומדים כמו אִיצְטַדְיָנִין – כקרניים [של שור האיצטדין] [כזה], מַהוּ, האם אינם נמדדים עמה משום שהאפשרות לחרוש ולזרוע בין שתי השורות יותר קשה מאשר בשורה אחת, או שכיון שמכל מקום יכול לחרוש על ידי הדחק נחשבים עמה.

ממשיכה הגמרא: אם תרצה לפשוט ולומר שבסלעים בצורת קרני שור נמדדין עמה, עדיין יש להסתפק באופן שהסלעים עשויים כמו דֶּרֶךְ עֲקַלְּתוֹן – כצורת דרך עקומה ומפותלת [כזה], מַהוּ, האם בזה ודאי לא ימדדו עמה משום שבכזו צורה יקשה לו עוד יותר לחרוש, או שנמדדים עמה כיון שמכל מקום יכול לחרוש על ידי הדחק. מסקנת הגמרא על כל הספיקות הללו: תֵּיקוּ.

למדנו במשנה שאם הסלעים פחות מעשרה טפחים נמדדין עמה. הגמרא מביאה שיש אופן שאף בפחות מעשרה טפחים, אינם נמדדים עמה: תָּנָא בברייתא, שאף ששנינו במשנה שסלעים הפחותים מעשרה טפחים נמדדין בשיעור של הבית כור, מכל מקום אִם הָיָה סמוך לשדה סֶלַע יְחִידִי – סלע אחד שעומד מחוץ לשדה, אֲפִילּוּ אם גודלו כָּל שֶׁהוּא, אֵין נִמְדָּד עִמָּהּ בשיעור הבית כור, כיון שסלע שנמצא מחוץ לשדה אינו מתבטל לשדה. וְלֹא זו בלבד, אלא אפילו אִם הסלע היה בתוך השדה, אלא שלא היה באמצעה, רק הָיָה סָמוּךְ לַמֵּצַר – לגבול השדה, וַאֲפִילּוּ שגובה הסלע הוא כָּל שֶׁהוּא, אפילו הכי אֵין נִמְדָּד עִמָּהּ, שגם כזה סלע אינו מתבטל לשדה.

הגמרא מביאה ספיקות האמוראים על דין הברייתא, כשנמצא הסלע בצורה אחרת: בָּעֵי רַב פָּפָּא, אם יש סלע בתוך השדה סמוך לגבול וּמוּפְקָק עָפָר בֵּינָתַיִם – שיש עפר פחות משלשה טפחים בין הסלעים לגבול השדה, מַהוּ, האם נאמר שגם זה נחשב סמוך לגבול, ולא ימדד עמה, או שאין זה נחשב סמוך לגבול וימדד עמה. מסקנת הגמרא: תֵּיקוּ.

ממשיכה הגמרא בספק נוסף על דין זה: בָּעֵי רַב אַשִׁי, אם תרצה לפשוט ולומר שהפסק עפר בין הסלע לגבול השדה נחשב הפסק, ונמדד הסלע עמה, איך יהיה הדין אם הסלע צמוד לגבול אבל יש הפסק של עָפָר כְּמַלְמַטָּה – מתחת הסלע עד הגבול, וְצוֹנְמָא לְמַעֲלָה – הסלע היה מעל העפר, או באופן שהיה מעט עָפָר מִלְמַעֲלָה – מעל הסלע [על פני הקרקע], וְצוֹנְמָא מִלְמַטָּה – והסלע היה מתחת העפר בתוך שלשה טפחים, מַהוּ, האם נידון לפי העפר וימדד בשיעור הבית כור, או לפי הסלע ולא ימדד.

מסקנת הגמרא על הספיקות הללו: תֵּיקוּ.

משנה

משנתינו עוסקת בדין אדם שמכר שדה פלונית לחבירו, וכשבאו למדוד אותה נמצא בה שיעור גדול או קטן ממה שסיכמו ביניהם: האומר לחבירו שיעור של בֵּית כּוֹר עָפָר במדה מצומצמת אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, מִדָּה בְּחֶבֶל – כדרך שמודדים בחבל שידוע מדת אורכו, ויוצא שמקבל במדויק את השיעור שסוכם עליו. כיון שסיכמו על שטח מדויק, לכן אם נמצא שלא דייקו אלא פִּיחֵת כָּל שֶׁהוּא – שהביא לו מעט פחות מבית כור, יָכֹל המוכר ללוקח ממחיר השדה, כיון שהלוקח לא קיבל את כל מה שסיכמו עבור סכום זה. ואם הוֹתִיר כָּל שֶׁהוּא – שנתן לו יותר מבית כור, יַחֲזִיר הלוקח את התוספת שקיבל למוכר.

וְאִם אָמַר המוכר לקונה, 'בית כור עפר אני מוכר לך חֵן חֶסֶר חֵן יָתֵר' – בין אם יחסר מעט או שיהיה יותר מעט, הדין הוא שֶׁאֲפִילּוּ אם פִּיחֵת לו המוכר מהשיעור של הבית כור, עד רוֹבַע קב לַפָּאָה, דהיינו שנתן לו פחות רבע קב מכל סאה שבבית כור [ובסך הכל יש בשדה שלושים סאה פחות שבעה וחצי קבין], אוֹ שֶׁהוֹתִיר רוֹבַע לַפָּאָה – הוסיף לו על הבית כור עוד שטח של רבע קב לסאה, הדין הוא שֶׁהִגִּיעוֹ ללוקח את הקרקע כפי שהיא, בין אם הרויח בין אם הפסיד. והטעם, משום שעד שיעור זה אדם מוחל במכירת בית סאה. אבל אם יש בשדה תוספת שהיא יוֹתֵר מִכָּאן – מרובע לסאה, יַעֲשֶׂה הלוקח חֶשְׁבּוֹן של כל מה שנוסף על הבית כור, ואף הרבעים שנוספו על כל סאה, וסכום זה חייב הלוקח למוכר.

המשנה דנה באופן התשלום של הלוקח: מַה הוּא [–הלוקח] מַחֲזִיר לוֹ [-למוכר], תיקנו חכמים שיחזיר לו מָעוֹת בשווי הקרקע שהותיר על בית כור. וְאִם רָצָה המוכר דווקא את מותר הקרקע, מַחֲזִיר לוֹ הלוקח את הקַּרְקַע, ואינו יכול לחייבו למכור לו את התוספת. והטעם שיכול המוכר לדרוש קרקע, משום שמעיקר הדין צריך הלוקח להחזיר לו את מותר הקרקע שהרי לא קנה אלא בית כור, וְלָמָּה אָמְרוּ [–תקנו חכמים] שמַּחֲזִיר לוֹ מָעוֹת, כדי לְיַיפּוֹת כֹּחוֹ שֶׁל מוֹכֵר – לטובת המוכר תיקנו כן, שלא יבא לידי הפסד, וכיון שלטובתו תיקנו כן יכול המוכר למחול על התקנה ולדרוש קרקע. וזה דווקא במקום שאכן אין לו שימוש בקרקע, שֶׁאילו אִם שַׁיֵּיר בַּשָּׂדֶה שיעור חשוב שראוי לשימוש, דהיינו בֵּית תִּשְׁעָה קַבִּין, שהם קב וחצי יותר מרובע לסאה. וּבְמוכר לו גִּינָּה שיעורו בֵּית חֲצִי קַב לדעת תנא קמא. וּכְדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא – ולדעת רבי עקיבא, השיעור בגינה הוא בֵּית רוֹבַע הקב. הדין הוא שמַּחֲזִיר לוֹ אֶת הַקַּרְקַע דווקא, ולא מעות, כיון ששיעורים אלו חשובים בפני עצמם.

וּבאופן שאמרנו שמחזיר לו את המותר, דהיינו כשיש בתוספת יותר משבעה ומחצה קבין, לֹא אֶת חֲרוֹבַע בִּלְבַד הוּא מַחֲזִיר אֶלָּא אֶת כָּל הַמּוֹתָר – אינו משיב לו רק את הנוסף על שבעה וחצי קבין אלא את כל התוספת על הבית כור, שכיון שיש יחד יותר מרובע לסאה אין המוכר מוחל כלום.

גמרא

המשנה הביאה שני אופנים שבהם הדין ברור, והם כשאומר לו 'מדה בחבל', או כשאומר לו 'הן חסר הן יתר'. הגמרא דנה מה הדין כשלא פירש בדבריו כלום: אִיבַּעְיָא לְהוּ, האומר לחבירו, אני מוכר לך 'בֵּית כּוֹר' סְתָמָא – שלא פירש כוונתו אם רוצה מדה מדויקת או מדה שאינה מדויקת, מַאי, האם אדם רוצה מדה מדויקת, ואינו מוחל כלום עד שיפרש 'הן חסר הן יתר', או שלעולם מוחל הוא עד שיעור של רובע לסאה.

תָּא שְׁמַע ראיה ממה ששנינו ברישא של משנתינו, שאם אמר המוכר בֵּית כּוֹר עָפָר אֲנִי מוֹכֵר לְךָ מִדָּה בַּחֶבֶל, דינו שאם נמצא שנתן לו שיעור של בית כור

יהודי בכלל, וחסיד בפרט, צריך להיות "פנימי", ולא "חיצון".

ממאמר שבת פרשת אחרי־קדושים, ה'תשכ"ח